

Bijdrage **Inez Schelfhout**

Mijn naam is Inez Schelfhout en ik ben Klinisch Psycholoog bij ARQ Centrum '45 en werk met eerste generatie oorlogsgetroffenen en ook hun kinderen, de zogenoemde tweede generatie.

Ik ben tevens kleindochter van twee grootouders die als kind opgroeiden in Nederlands-Indië. Zij maakten de oorlog mee als jonge kinderen in Japanse interneringskampen op Java en Sumatra en zijn na de oorlog beiden als wees naar Nederland gepatriëerd. Mijn familiegeschiedenis is voor mij de basis waar vanuit mijn nieuwsgierigheid is ontstaan om intergenerationele overdracht van oorlog te onderzoeken en alles wat ik daarover leer ook weer te verspreiden.

Ik heb er mijn vak van gemaakt door in de therapiekamer aan de slag te gaan met hen die oorlog meemaakten en hun familieleden die indirect de oorlog ook meekregen. Want een oorlogstrauma heb je niet alleen; die persoon heeft een systeem om zich heen. Iedereen doet mee. Een systeem organiseert zich om een verhaal heen. Of juist om het verhaal wat niet verteld wordt heen. Binnen een familie maar ook tussen generaties. En dat systeem blijft bewegen, ook als iemand inmiddels overleden is, zoals mijn beide grootouders. Zo ontstaan familie tradities, maar ook taboes zoals 'we hebben het er niet over'. En ieder individu probeert in dat systeem een eigen verhaal te creëren, een eigen context te onderzoeken en eigen betekenis te geven aan wat er gebeurd is.

Het is van belang om stil te staan bij wat onze ouders en grootouders is aangedaan maar ook hoe zij overeind zijn gebleven onder bizarre omstandigheden. Na het meemaken van een schokkende gebeurtenis is er naast de wond, het trauma, vaak ook veel veerkracht. En ook niet iedereen wordt per definitie ziek van het meemaken van een schokkend gebeurtenis. Het is van belang dat te onderstrepen.

Wat ik hoor van de eerste generatie, de mensen die zelf een jong kind waren ten tijde van het leven in het concentratiekamp is dat ze nog steeds zelf die woorden niet hebben voor de heftig beleefde emoties. Omdat als kind er nog geen taal was voor alle schokkende gebeurtenissen om hen heen. En de hechtingsfiguren, die normaal gesproken kinderen vertellen wat er gebeurd, waren zelf ook in de schokkende gebeurtenis. Kinderen zijn erg gericht op de moeder of andere volwassenen om de wereld om hen heen goed te kunnen begrijpen. De ouder werkt als een soort spiegel om te leren hoe emoties werken. Dit is biologisch zo bepaald. Dus als moeder angsten heeft of boos is ten tijde van de oorlog, wat logisch is, dan zal een kind dit lijfelijk gaan voelen maar niet precies weten wat die voelt. Het kind is afhankelijk van de moeder om zichzelf te leren reguleren en te gaan begrijpen wat al die lijfelijke gevoelens zijn.

Want kinderen ervaren het leven vooral heel zintuiglijk, met hun lijf. Als er bijvoorbeeld iets vreselijks gebeurt snappen ze niet dat het angst is, maar voelen ze vooral buikpijn, of stokt de adem. De geur, het geluid en de klanken blijven heel indringend hangen in het lijf vanuit het idee dat de hersens deze informatie nodig hebben om in de toekomst alerter te kunnen zijn om het gevaar te omzeilen. Bij traumatische gebeurtenissen slaan onze hersens informatie heel anders op dan bij normale gebeurtenissen. De omgeving en de context verdwijnen uit het verhaal. Als er dan later weer iets schokkends gebeurt, is het lijf vaak het eerste wat herinnert en zal de buikpijn of rugpijn weer opspelen. Het lijf slaat de herinnering op. En het verschilt per kind en per gebeurtenis, waar precies in het lijf de angst of het intense verdriet wordt opgeslagen. Het lijf wordt als het ware de taal die de emoties uit.

Als er na de schokkende gebeurtenis rust en ruimte met een ouder is om te verwerken, erover te praten, dan kan de context terugkomen zal het kind het beter snappen. Dan wordt er betekenis aan verleend en komt een herinnering enigszins tot rust. Alleen was die ruimte er vanzelfsprekend niet zomaar in een kamp als Tjideng. Soms wel, maar meestal niet. De vraag is of er überhaupt taal voor te vinden is wat daar gebeurde. Op zich zie je wel verschillen met mensen die al volwassen waren in de

kampen en meer context hadden en de gruwelijkheden konden duiden. Doordat ze lijfelijke angsten soms beter konden plaatsen, was er een grotere kans dat de schokkende gebeurtenissen uiteindelijk integreerde met het levensverhaal. Voor kinderen blijven het soms losse flodders. Of Flarden, zoals mijn opa het zou noemen.

Nu zijn die kinderen uit de kampen inmiddels op hoge leeftijd. Bij ouder wordende mensen zien we dat door lichamelijke gebreken door ouderdom pijnlijke herinneringen steeds meer naar boven komen. Door die lijfelijke triggers herinnert het lijf zich, gaat er een geheugenluik open en dringen oude verhalen zich op, in een poging alsnog context te krijgen. Oude vermijding strategieën die ze decennialang hebben volgehouden volstaan niet meer. Doordat de ouderen de verhalen niet langer meer kunnen of willen isoleren vinden ze vaak alsnog betekenis door in gesprek te gaan met kleinkinderen. Ze zien een groot belang in het doorgeven van de verhalen in een poging de volgende generaties bewust te maken van oorlog. In deze dialogen kan er alsnog verwerking plaatsvinden. Dat geldt in eerste instantie bij de eerste generatie maar er wordt ook context gecreëerd voor de jongere generaties zodat aan beide kanten er ruimte komt voor verbinding.

Die dialogen vonden minder plaats met de generatie van mijn moeder, vanuit een natuurlijke bescherming die je als ouder naar je kind hebt. Hierdoor heeft mijn moeder nagenoeg niets van de oorlogservaringen meegekregen terwijl ze feitelijk wel wist dat haar beide ouders daar gezeten hadden en uiteraard alle spanningen in huis wel gevoeld heeft als het ging om het ervaren van verdriet, gemis of angsten. Maar geen woorden. Geen vorm of context. Geen betekenis. Geen verhaal. Ook dit kan voor een kind van de tweede generatie dan lastig zijn. Dat je wel van alles voelt, maar als dit niet geduid wordt of woorden of beeld krijgt, dat je dan allerlei fantasieën kan krijgen en soms eigen beleefde emoties minder goed gaat snappen. Het wordt dan lastiger om je eigen 'ik' te leren kennen en emoties goed te reguleren. Dus ook voor de zogenoemde tweede generatie hebben wij een uitgebreid therapie aanbod om daar bij stil te kunnen staan. Ook al heb je de oorlog niet zelf meegemaakt, ook jij hebt recht op hulp en een therapeut die mee kan denken.

Vier jaar geleden stond ik hier ook. En hield ik een toespraak over de doorwerking van oorlogservaringen op de volgende generaties. Die toespraak is vast nog te vinden op de website. In dat verhaal zette ik mijn oma centraal. Vandaag zal ik eindigen met mijn opa, Govert Huyser, geboren in 1931 in Surabaya. Als kind zat mijn opa in verschillende kampen waaronder Darmo te Surabaya, Karangpanas in Semerang en uiteindelijk in het jongenskamp Bangkong te Semarang.

In 1989, ik was toen vijf jaar oud en had nog geen enkel besef hierover, hield hij een toespraak ter gelegenheid van de nationale herdenking op 4 mei. Ik vond deze toespraak onlangs in een doos op zolder bij mijn moeder.

Ik las de toespraak en vind het belangrijk hem te citeren en hem aan het woord te laten, omdat hij het als kind heeft meegemaakt en vanuit ervaring kan spreken. Woorden heeft gezocht voor hetgeen bijna niet uitgesproken kan worden. In 2014 is hij overleden dus het is een hele eer een aantal van zijn eigen woorden hier te mogen herhalen.

Hij zei in zijn toespraak en ik citeer;

'Ik moet u iets bekennen. Hoe mooi de taal ook is, ze heeft altijd beperkingen. Je komt er niet mee uit als je werkelijk iets te zeggen hebt. Ik hoop dat uw aanwezigheid hier de juiste dimensie aan mijn woorden zal kunnen geven. Ervaringen in voormalig NL-Indië zijn de basis van mijn woorden die proberen uw gedachten te vertolken, uw gevoelens te peilen. Het zijn ons aller gedachten en gevoelens. Je vraagt je af; wat zou mijn moeder hebben gevoeld, wat zouden alle moeders hebben gevoeld toen de Japanse bezetter besloot tienjarige jongens van hun moeders weg te halen, terwijl de mannen al waren geïnterneerd en de vrouwen zelf al in vrouwenkampen waren ondergebracht. Onder erbarmelijk slechte omstandigheden. Tot op de dag van vandaag hebben we nog steeds geen antwoord op de waarom-vraag. Het weghalen van jon-

gens bij hun moeder, het vervolgens niet geven van verzorging en bescherming aan die kinderen, integendeel – deze kinderen dagelijks met de dood confronteren getuigen van wreedheid en totaal gebrek aan respect voor het leven. Ik heb naderhand de vraag nooit aan mijn moeder kunnen stellen. Zij was samen met vele andere vrouwen aan ondervoeding en tropische ziekten gestorven.

Wij waren toen geen tegenstander, geen vijand, geen held. Alleen maar een kind. Wij mogen elkaar herkennen in hetzelfde verdriet. We mogen erkennen dat we in dat verdriet op elkaar lijken en ook elkaar kunnen vinden. Ieder met zijn eigen gedachten; ieder met zijn eigen achtergrond. De belangrijkste van vandaag zijn de afwezigen, onze afwezigen. Wij zijn hier omdat zij niet kunnen getuigen. Wij spreken, wij geven het verhaal en vooral onze gevoelens door, omdat zij moeten zwijgen. Wat ons aan hen bindt is dat wij iets van hun afgebroken geschiedenis meedragen. Een Flard gesprek, een brief misschien, een foto en een mooie herinnering. Het is verstilde geschiedenis, samengebald in herinnering. Hun leven immers .. is ons verleden”.

Einde citaat.

33 jaar na het uitspreken van deze toespraak, hebben we nog heel wat van die kinderen van toen in de zaal. Op dit moment slaan de generaties de handen ineen om samen verder te kunnen. In gesprek te gaan. Verhalen te delen. Ons te laten raken door mooie beeldende kunst die weergeeft wat niet uit te drukken is in woorden. Wat ontroerend dat u hier in grote getalen aanwezig bent. Om samen de gebeurtenissen in Tijdeng in verbinding met elkaar van context te voorzien. Opdat het een plek mag krijgen in het narratief van uw familiegeschiedenis.

Dank u wel